

*Данильченко О. С.,
аспірантка кафедри міжнародного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

РОЛЬ ІСТОРИЧНОГО ТА ФІЛОСОФСЬКОГО ФАКТОРІВ У ФОРМУВАННІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ КНР

Анотація. Міжнародно-правова доктрина Китайської Народної Республіки обумовлюється багатьма факторами неправового характеру, вплив яких необхідно враховувати для комплексного бачення підходу Китаю до міжнародного права. Їх аналіз дозволяє краще зрозуміти певні особливості, на основі яких виокремлюють «теорію міжнародного права з китайською специфікою» (中国特色国际法理论). Стаття присвячена дослідженню впливу історичного та філософського факторів на формування міжнародно-правової доктрини КНР.

У статті розглядаються притаманні історичній науці Китаю такі поняття як «країна-цивілізація», «стратегічне мислення», «історична пам'ять» та підкреслюється їх вплив на глобальне мислення китайців, особливий стиль зовнішньої політики та міжнародно-правової практики КНР, встановлення та підтримки двосторонніх відносин з окремими країнами. У роботі звертається увага на сучасні міждисциплінарні дослідження з міжнародного права та історії Китаю, які розглядаються в якості окремого напрямку наукової діяльності китайських юристів-міжнародників.

Автор зазначає, що з усіх філософських шкіл Китаю конфуціанство (儒家) та легізм (法家) визначають сучасну зовнішню політику та міжнародно-правові засади політики КНР. Автор розглядає дві базові для китайської концепції права категорії: «лі» (礼) та «фа» (法), а також поняття «міжнародного лі». Автор доходить висновку, що використання цих категорій ведеться у двох напрямках: перший – шляхом запропонованих КНР зовнішньополітичних ініціатив, що покликані привносити у міжнародне право ідею того самого «лі», адже відображають традиційні морально-етичні цінності конфуціанства; другий – шляхом участі у формулюванні міжнародного права через Генеральну Асамблею ООН з пропозиціями своїх концепцій.

Автор підкреслює, що вплив філософського фактору простежується також у тому, що Китай традиційно надає перевагу консультаціям, посередництву та примиренню, ніж формальним методам вирішення спорів.

На основі проведеного аналізу автор доходить висновку, що для комплексного бачення міжнародно-правової доктрини Китаю насамперед необхідно враховувати контекст його величній історії та багатій філософській спадщини.

Ключові слова: КНР, міжнародне право, міжнародно-правова доктрина, історичний фактор, історична пам'ять, страгатагеми, філософський фактор, конфуціанство, легізм, «лі», «фа», «міжнародне лі».

Постановка проблеми. Підхід Китаю до міжнародного права визначається впливом багатьох факторів неправового характеру, серед яких окреме місце займають історичний та філософський чинники. Їх вплив для дослідника із західним типом мислення часто буває непоміченим та здається не надто важливим, однак реальність така, що для Китаю все, що пов'язано з його історико-філософською спадщиною, як великої цивілізації світу має дуже цінне, майже сакральне значення. З огляду на це для зображення повноти картини китайського бачення міжнародного права ми не можемо оминати своєю увагою історико-філософське підґрунтя формування міжнародно-правової доктрини КНР.

Метою цієї статті є аналіз впливу історичного та філософського факторів на формування доктрини міжнародного права Китаю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед значної кількості праць китайських, західних та українських дослідників з історії та філософії Китаю з'явилась певна кількість робіт, присвячених надзвичайно вузькій тематиці – впливу цілої низки окремих факторів на формування сучасної китайської доктрини міжнародного права. Окремі питання взаємодії китайської історії й філософії та міжнародного права висвітлені у працях таких науковців як Пань Цзюнью (潘俊武), Ігнасіо де ла Расілла (睿思来), Хао Яецзи (郝雅焯子), Вен Лі (翁里), Люк Т. Лі (Luke T. Lee), Вейлен В. Лай (Whalen W. Lai) тощо. Однак проблематика їх впливу на формування міжнародно-правової доктрини Китаю залишається поки що недослідженою в українській науці міжнародного права.

Вклад основного матеріалу. На нашу думку, логічним було б розпочати з історичного фактору, який фактично задав тон особливому типу мислення китайців та їх специфічному розумінню ролі «Серединної держави» (中国) у світі. Як справедливо наголошує відомий українських синолог, доктор філософських наук В.О. Кіктенко, «Китай – усе-таки дещо інакша країна, “країна-цивілізація”, як її називають науковці. І в цьому її велика відмінність. Немає жодного іншого такого феномену і дуже складного об'єкта дослідження» [3]. З цього приводу Г. Кіссінджер у своїй праці «Про Китай» зазначив таке: «Китайські еліти росли зі звичним розумінням того, що Китай унікальний: це не просто “велика цивілізація” серед інших, а сама по собі Цивілізація» [13, с. 25]. І звичайно ж, не можна не навести відомий вислів американського політолога Люсьєна Пая, що Китай – це «цивілізація, що тільки вдає з себе державу» [20]. З огляду на це будь-яка спроба зрозуміти дипломатію, зовнішню політику чи міжнародне право Китаю має базуватися на розумінні і в контексті величній історії цієї країни. Саме кількатисячолітня неперервна історія Китаю (існує думка, що більш коректно є теза про історію правління різних династій, які послідовно змінювали одна одну) стала важливою передумовою його впевненої, але водночас обережної зовнішньої політики, непохитної та безкомпромісної позиції щодо захисту національних інтересів та послідовної міжнародно-правової діяльності.

Вважається, що вплив історії насамперед був вирішальним для розвитку глобального, масштабного і комплексного

бачення Китаєм усіх питань міжнародної співпраці та власної ролі у міжнародних справах. Тільки за умов наявності такого бачення Китай зміг стати ініціатором безпрецедентної за своїми масштабами пропозиції – геоекономічного проекту «Один пояс, один шлях» (一帶一路), будувати власну космічну станцію «Тяньгун» (天宮), запускати космічні місії на Місяць, реалізовувати власну Арктичну стратегію, успішно впроваджувати технології штучного інтелекту майже в усі сфери суспільного життя тощо.

Особливе розуміння Китаєм *історичного часу* виявляється у стратегічному мисленні, зведеного в ранг мистецтва. Швейцарський синолог Харро фон Зенгер навіть говорить про вищий, «тонкий» рівень планування, який він називає «supraplanning», тобто планування з розрахунком на десятиліття і з використанням стратега (谋略) як одного з інструментів [22, с. 1]. Справді, якщо західні еліти думають категоріями не більше п'яти-десяти років, то китайські політики мислять масштабами століття та продумують планування на довгострокову перспективу. Вони бачать події світу зовсім інакше і знають, як «трати в довгу». Плани розвитку двосторонніх відносин з ключовими гравцями на міжнародній арені, а також послідовність у міжнародно-правовій позиції з багатьох питань (захист основних цілей та принципів Статуту ООН, концептуальна ідея неприєднання до блоків, захист морських прав та інтересів у Південно-Китайському морі, невизнання будь-яких варіантів самовизначення окремих суб'єктів, участь у формуванні системи колективної безпеки в АТР та ін.) розраховані на десятиліття вперед. На підтвердження цього зазначимо, що ці та інші довгострокові плани цілком відповідають реалізації «великих історичних завдань» провідної партії: просування модернізації, завершення возз'єднання Батьківщини, захист миру в усьому світі і стимулювання спільного розвитку, намічених до «двох столітніх ювілеїв» 两个一百年 (побудова «середньо-заможного суспільства» до 2021 року, перетворення КНР у модернізовану соціалістичну державу до 2049 року) [6].

Говорячи про історичний фактор, не можемо не згадати і про таке явище як *«історична пам'ять»*, яке займає особливе місце в системі міждержавних взаємодій, оскільки впливає на двосторонні відносини Китаю з іншими країнами та використовується китайським керівництвом у зовнішньополітичній риторикі. Для прикладу, сучасні відносини Китаю з Японією будуються саме з погляду минулого, зокрема подій 1931–1945 років. Відносини Китаю з країнами Західної Європи теж розглядаються крізь призму історичного досвіду – «століття принижень» («百年国耻» – період історії Китаю з 1840-х до 1940-х років, ознаменований низкою програних воєн, нерівних договорів і поступок західним державам). На думку професора міжнародних відносин Цзілінського університету Ван Лі, одними з основних цілей сучасної політики КНР є: стати великою державою, відновити історію та отримати визнання з боку західних держав, включаючи Японію, оскільки під час «століття принижень» місце Китаю у світовій системі було дуже несправедливим [7, с. 44]. Разом з тим такий статус Китаю в минулому посприяв налагодженню співпраці в багатьох сферах з країнами Центральної Африки. Основа концепції їх співробітництва – теза про спільність «історичної долі» Китаю та Африки, під якою розуміється колишня залежність обох регіонів від європейських колоніальних імперій, що розглядається ними переважно як негативний історичний досвід.

До цього варто додати, що ця категорія – «історична пам'ять» – розглядається в Китаї як основа національної державності та важливий фактор національної ідентичності китайців, що принципово відрізняє їх від усього оточуючого світу. Необхідно підкреслити, що донедавна однією з характерних рис китайської історичної пам'яті була *«віктимізація»* китайської держави і суспільства, тобто утвердження його положення як жертви, що постраждала від іноземного вторгнення [8]. Однак з обранням Сі Цзіньпіна генеральним секретарем ЦК КПК та головою КНР ставлення до цієї категорії змінилося: з «пам'яті жертви» на «пам'ять переможця». Показовим прикладом цього є відношення Китаю до Другої світової війни. Довгі роки наголошували на японській агресії та стражданнях китайського народу, проте останнім часом Китай став позиціонувати себе як країну-переможницю, що здійснила вагомий внесок у розгром японського милітаризму. Існують думки, що політика пам'яті КНР у майбутньому може вплинути на розуміння європейцями Другої світової війни як «світової антифашистської війни», у якій «азійський складник» є не менш значущим порівняно з тими подіями, що відбувалися в Європі [1, с. 107]. Наразі китайські вчені у своїх публікаціях з міжнародного права все частіше наголошують на тому, що наприкінці Другої світової війни Китай як перша країна, що постраждала від фашистської агресії, не тільки першим запропонував створити міжнародний антифашистський єдиний фронт, але й брав активну участь у становленні післявоєнного міжнародного порядку, у якому головну роль відіграла б ООН [27]. Таке трактування історії в КНР демонструє зв'язок китайської історичної пам'яті із зовнішньополітичним та міжнародно-правовим позиціонуванням держави.

На нашу думку, варто звернути увагу і на те, що на сьогодні міждисциплінарні дослідження з міжнародного права та історії Китаю є окремим напрямком наукових досліджень. Професор Цзян Шисун (蒋世松) узагальнив думки своїх колег і дійшов висновку, що завдяки зусиллям вчених-міжнародників, істориків права та істориків це дуже актуальний і перспективний напрям досліджень. Разом з тим, він підкреслює цікавий факт, що в Китаї історики, як не дивно, були більш захоплені і продуктивні в цій галузі, ніж правознавці. Вони майже не співпрацювали щодо публікацій, організації різних товариств та інших видів академічної діяльності [12, с. 11]. У сучасних умовах ця ситуація змінюється. Це яскравий приклад того, як представники інших галузей знань можуть розвивати доктрину міжнародного права, через що їх діяльність та пропонувані ними ідеї теж потрібно брати до уваги.

Вагому роль у процесі напрацювання зовнішньополітичних концепцій та формулювання міжнародно-правової позиції Китаю відіграє притаманна цій цивілізації *система духовної культури*. Хоча китайське суспільство тривалий час не культивувало жодної довіри до права як засобу забезпечення соціального порядку і справедливості [9, с. 354; 11, с. 106; 24, с. 21; 17, с. 80] (традиційна китайська культура з давніх часів наголошувала на дотриманні морально-етичних категорій, пошуку гармонії та підпорядкуванні природному порядку), як стверджують професори міжнародного права Хе Чжипен (何志鹏) та Сунь Лу (孙璐), китайська цивілізація протягом тисячоліть і процес модернізації Китаю протягом більш ніж століття не тільки сформували культуру, що живить і збагачує китайську теорію міжнародного права, але й заклали академічну основу

для розвитку китайської теорії міжнародного права [11, с. 31]. У чому саме ми можемо спостерігати прояви впливу китайської філософії на розуміння Китаєм міжнародного права?

Видатний китайський історик династії Хань Сима Цянь (司马迁) у своїй монументальній праці «Історичні записи» (史记) згадує шість філософських шкіл: інь і ян, конфуціанство, моїзм, номіналізм, легізм і даосизм. З цих шести шкіл лише три – на думку одних дослідників, це конфуціанство, легізм і даосизм [14, с. 332], на думку інших, це конфуціанство, легізм і буддизм [16, с. 1307] – традиційно розглядаються як основні елементи фундаменту китайської концепції права. У свою чергу, з цих трьох напрямків конфуціанство – більшою мірою та легалізм – меншою визначають сучасну зовнішню політику та міжнародно-правову активність КНР.

На нашу думку, для розуміння цієї позиції, вартим є стисла характеристика двох базових категорій: «лі» (礼) та «фа» (法), що представляють традиційну для Китаю концептуальну дихотомію для розуміння бінарних правових явищ у китайському суспільстві. Відразу зазначимо, що жоден англійський чи український еквівалент не охоплює всіх особливостей концептів «лі» та «фа» [18, с. 234], тому у даній роботі ми будемо послуговуватися транскрибуванням цих китайських реалій українською мовою. Загалом поняття «лі» стосується етики та моральних правил правильної поведінки, що також тісно пов'язане з дао і природним порядком, що дає підстави багатьом фахівцям порівнювати «лі» із західним природним правом. Поняття «фа», хоча і перекладається як «закон», насправді має набагато вужче значення, адже у Стародавньому Китаї стосувалося виключно концепції кримінального права, відповідно не є позитивним правом у західному розумінні [19, с. 1–2; 16, с. 1309]. Важливо те, що для нас, дослідників із західним типом мислення, ці поняття виглядають взаємовиключними, однак в очах китайців «лі» та «фа» були створені, щоб координувати і доповнювати один одного [16, с. 1309], а тому функціонують одночасно для мирного і впорядкованого суспільства під назвою «гармонійне суспільство» (和谐社会) [19, с. 3]. Однак традиційно домінувало й продовжує мати сильний вплив у сучасному Китаї саме «лі», як у міжособистісних, так і в міждержавних відносинах [16, с. 1309].

З огляду на це Китай вважає, що пріоритетом для міжнародного співтовариства є побудова своєрідного «міжнародного лі» у якості основи для міжнародного права, що слугуватиме загальним цілям миру, розвитку та співробітництва [19, с. 3]. До того, як у 1840-х роках західні держави змусили Китай відкритися світові та зруйнували його тодішню концепцію «міжнародного лі», нею передбачалося наступне: Китай вважається центром світу, тому міжнародний порядок повинен базуватися на його культурній перевазі; відносини між Китаєм та його сусідами базувалися не на концепції суверенної рівності та незалежності держав, а вважалися подібними до відносин між батьком і сином; ієрархічний китаєцентричний світовий порядок опирався на моральні чесноти, а не на військову силу [26]. До слова, коли сучасне міжнародне право, засноване на суверенній рівності і незалежності всіх держав, було представлено в Китаї, Китай був вражений [15]. Власне, відтоді, як Китай почав взаємодіяти з міжнародним правом, він постійно шукав у ньому «міжнародне лі» та сприймав усі міжнародні правила як упереджені щодо країн третього світу (до якого відносив і себе), закликаючи їх створювати нові, адже вважав, що міжнародне

право, яке не розвинулося з «міжнародного лі», не є «справжнім правом» [18, с. 236]. У такому випадку, з китайської точки зору, пріоритет повинен бути відданий роботі зі встановлення або перегляду «лі» на міжнародному рівні [19, с. 7]. Постає закономірне питання – яким чином це має здійснюватися?

Вбачається, що ця робота ведеться у двох напрямках. Перший полягає в тому, що як зазначив професор Школи міжнародного права Північно-Західного університету політичних наук і права Пань Дзюнью (潘俊武), нові міжнародні правила, які прагне створити Китай, нерозривно пов'язані з сучасною китайською ідеологією та політикою, і зовнішня політика Китаю поки що як тимчасова заміна відіграє роль «міжнародного лі» [18, с. 237]. На жаль, професор не пояснив, що мається на увазі під цим твердженням, однак можна припустити, що чи не всі зовнішньополітичні ініціативи Китаю покликані привносити у міжнародне право ідею того самого «лі», адже відображають традиційні морально-етичні цінності конфуціанства. В той же час, як зазначає В.О. Кіктенко, традиційне конфуціанське моралістичне бачення світу відродилося в сучасній зовнішній політиці Китаю [5, с. 27]. Зокрема, «п'ять принципів мирного співіснування» (和平共处五项原则), концепції «гармонійного світу» (和谐世界) та «спільноти єдиної долі людства» (人类命运共同体) втілюють наступні конфуціанські принципи: «дорожити миром» (和为贵), «єдність без уніфікації / досягати згоди за наявності розбіжностей / співіснування при повазі різноманітності» (和而不同), «доброзичливі відносини з сусідами – цінність для держави» (亲仁善邻, 国之宝也), «взаємовигідне співробітництво» (合作共赢) тощо. На основі цих цінностей Китай пропонує альтернативне стратегічне бачення шляхів вдосконалення моделі міжнародних відносин та глобального регулювання [2, с. 644], що передбачає максимальне зниження рівня напруженості і запобігання конфліктам [5, с. 27]. Як вбачається, Китай сам створює реальні передумови для глобальної проєкції китайських цивілізаційних цінностей у світ.

Другий напрямок полягає в тому, що Китай має намір брати участь у формуванні міжнародного права через Генеральну Асамблею ООН, яка розглядається як форум, де голос третього світу може і має бути почутий. На думку китайських юристів-міжнародників, резолюції Генеральної Асамблеї є автентичним тлумаченням положень Статуту ООН, особливо ті, які прийняті одностайно; і найбільш очевидним впливом цих резолюцій на розвиток міжнародного права є їхня доказова цінність у формуванні звичаєвого міжнародного права [25]. Тому для Китаю було важливо, щоб його концепції знайшли своє відображення не лише в китайських документах, а й у міжнародно-правових актах. Наприклад, поняття «спільноти єдиної долі людства» – перша китайська концепція, включена у резолюції ООН (Резолюція ГА ООН №2344 від 17.03.2017 «Щодо сприяння миру і стабільності в Афганістані та прилеглому регіоні»; Резолюції Ради ООН з прав людини № 25/11 «Питання про реалізацію в усіх країнах економічних, соціальних і культурних прав» та №34/12 від 23.03.2017 «Право на харчування»; Резолюції ГА ООН № 69/32 «Не розміщувати першими зброю в космічному просторі» та №72/250 від 06.11.2017 «Подальші практичні заходи щодо запобігання гонці озброєнь у космічному просторі»; Резолюція Ради ООН з прав людини № 43/21 від 22.06.2020 «Сприяння взаємовигідному співробітництву в галузі прав людини» [28; 10, с. 359; 23 с. 65]).

Дослідники Уханського інституту міжнародного права Ігнасіо де ла Расілла (睿思来) та Хао Яецзи (郝雅焯子) звертають увагу на те, що окрім традиційної опори китайського зовнішньополітичного курсу на консервативні цінності конфуціанства, деякі фактори свідчать на користь застосування оновленого легістського підходу Китаю до міжнародних відносин як найбільш відповідного інструменту його грандіозної стратегії «мирного розвитку / піднесення» (和平发展 / 和平崛起) [10, с. 342]. На їх думку, цей підхід являє собою новий, більш рішучий етап у взаємодії Китаю з міжнародним правом та його внеску у формування міжнародного права, в тому числі завдяки зусиллям з вербальної «китаїзації» міжнародно-правових концепцій [10, с. 378]. Найбільш очевидно легалізм проявляється в обґрунтуванні Китаєм концепції «спільноти єдиної долі людства», яка передбачає конкретні заходи з постійного розширення міжнародних договірних зобов'язань Китаю у різних галузях міжнародного права, а також гарантування ефективного виконання міжнародних зобов'язань Китаю на внутрішньодержавному рівні. Крім того, за цією концепцією Китаю необхідно просувати інновації у сфері врегулювання міжнародних спорів та зусилля, спрямовані на покращення міжнародної ефективної співпраці у питаннях глобальної безпеки [10, с. 378–379]. Ймовірно, такі інновації пропонуватимуться Китаєм у контексті конфуціанського розуміння ним цих явищ.

За словами Р. Давіда, пошук примирення, що застосовуються китайцями у внутрішніх відносинах, видається не менш бажаним і в ракурсі міжнародного права [9, с. 365]. Домінування «лі» завжди заохочувало сторони спору вирішувати свої розбіжності шляхом діалогу, а не судового розгляду [19, с. 5], що позначилося і на стратегії Китаю щодо вирішення міжнародних спорів. Хоча за останні 40 років відбулися доволі позитивні зміни у ставленні Китаю до міжнародних судових установ, у випадках, що стосуються основних національних інтересів КНР, перевага надається переговорам і консультаціям для їх врегулювання [18, с. 246]. Підхід Китаю щодо політичного врегулювання міжнародних конфліктів є принциповим та відображає його прагнення позиціонувати себе як винятково мирну країну (пункт 4 «Позиції Китаю щодо політичного врегулювання української кризи» 2023 року), миротворця та медіатора між сторонами конфлікту (відновлення дипломатичних відносин між Саудівською Аравією й Іраном за посередництва Китаю 2023 року). Вплив філософії конфуціанства також вбачається у тому, що Китай виступає проти будь-яких односторонніх санкцій, не схвалених Радою Безпеки ООН (що відображено, наприклад, у пункті 10 «Позиції Китаю щодо політичного врегулювання української кризи» 2023 року), а для підтримання міжнародного порядку Китай віддає перевагу політичним переговорам і координації замість використання примусових заходів проти країн-об'єктів санкцій, тому не поспішає підтримувати резолюції, які допускають використання військової сили Радою Безпеки ООН [21, с. 69].

У контексті впливу філософського фактору не можна не згадати і про конфуціанський концепт «обличчя» (面子), тобто образ і репутація країни на глобальному рівні, надзвичайно важливий і щодо формулювання Китаєм своєї міжнародно-правової позиції. У сучасному політичному та інформаційному середовищі це має особливе значення, бо будь-яка серйозна помилка («втрата обличчя» 丢面子), зроблена Китаєм на міжнародній арені, може підірвати легітимність керівництва всере-

дині країни [4, с. 72], а також поставити під загрозу реалізацію багатьох ініціатив, розрахованих на десятиліття вперед. Тому в багатьох складних міжнародно-правових питаннях Китай шукає для себе можливості без «втрати обличчя» запропонувати власне бачення щодо будь-яких можливих ситуацій і подій.

Висновки. Отже, розглянувши роль історичного і філософського факторів у формуванні міжнародно-правової доктрини КНР, можемо дійти висновку про те, що будучи найдавнішою цивілізацією у світі, Китай повною мірою залучає творчий потенціал власної історії та філософської спадщини, що забезпечує йому унікальну ефективність та відносну стабільність протягом багатьох століть. Внаслідок цього і на сучасну доктрину міжнародного права КНР необхідно дивитися крізь призму китайської історії та філософії. Це допоможе нам у розумінні багатьох зовнішньополітичних ініціатив Китаю, активності та ініціативності при прийнятті міжнародно-правових актів і його діяльності на міжнародній арені.

Література:

1. Богінська І. В. Конфлікти пам'яті в міжнародних відносинах. *Регіональні студії*. 2021. № 24. С. 103–109.
2. Данильченко О. С. Вплив конфуціанських традицій на формування сучасної зовнішньої політики КНР (на прикладі концепцій гармонії 和谐 та миру 和平). *Матеріали Міжнародної науково-практичної відеоконференції "Ad orbem per linguas. До світу через мови"*. 2021. С. 644–646.
3. Інтерв'ю доктора філософських наук В. О. Кікпенка програми «Про науку. Компетентно». URL: <https://sinologist.com.ua/kytaj-tse-krajina-tsyvilizatsiya-yaka-vplyvaye-i-vplyvatyme-na-te-yak-vyglyadatyte-svit/>
4. Китай очима Азії: колективна монографія. Київ: Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України; Українська асоціація китаєзнавців, 2017. 316 с.
5. Кікпенко В. О. Філософія американського прагматизму, конфуціанство та китайська модернізація. *Китаєзнавчі дослідження*. 2016. № 1–2. С. 18–29.
6. Пойта Ю. Комуністична партія Китаю – 100 років при владі: основні здобутки та виклики. Аналітична записка. *Азійський монітор (публікації експертів)*. 2020.
7. Стратегічне мислення китайських лідерів та погляд на Україну з Піднебесної: інтерв'ю з професором міжнародних відносин Цзілінського університету паном Ван Лі. *Україна-Китай*. 2020. № 1(19). С. 44–51.
8. Coble, P. M. China's "new remembering" of the Anti-Japanese War of Resistance, 1937–1945. *The China Quarterly*. 2007. № 190. P. 394–410.
9. David R., and Jauffret-Spinozi C. Les grands systemes de droit contemporains. Paris: Dalloz, 2002. 553 p.
10. de la Rasilla, I., and Yayezi, Hao. The Community of Shared Future for Mankind and China's Legalist Turn in International Relations. *Chinese Journal of International Law*. 2021. № 20(2). P. 341–379.
11. He, Zhipeng, and Sun, Lu. *A Chinese Theory of International Law*. Springer, 2020. 245 p.
12. Jiang, Shisong. Charting Socio-Legal Approaches to International Law in China: Taking the Interdisciplinary Study of International Law and History as an Example. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*. 2020. № 9. P. 1–15.
13. Kissinger H. *On China*. Penguin Press, 2011. 608 p.
14. Li, Weng. Philosophical influences on contemporary Chinese law. *Indiana International and Comparative Law Review*. 1995. № 6:2. P. 327–336.
15. Li, Zhaojie. Teaching, Research, and the Dissemination of International Law in China: The Contribution of Wang Tieya. *Canadian Yearbook of International Law*. 1994. № 31. P. 189–218.

16. Lee, Luke T., and Whalen W. Lai. The Chinese conceptions of law: Confucian, Legalist, and Buddhist. *Hastings Law Journal*. 1977. № 29. P. 1307–1329.
17. Orts, Eric W. The rule of law in China. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*. 2001. №34. P. 43–115.
18. Pan, Junwu. Chinese Philosophy and International Law. *Asian Journal of International Law*. 2011. № 1(2). P. 233–248.
19. Pan, Junwu. Chinese Philosophy and International Law. URL: http://asiansil-jp.org/wp/wp-content/uploads/2012/07/junwu_pan.pdf
20. Pye, L. W. Social science theories in search of Chinese realities. *The China Quarterly*. 1992. № 132. P. 1161–1170.
21. Reznikova N., Ivashchenko O., Panchenko V. Міжнародне співробітництво в сфері економічної дипломатії: досвід КНР крізь призму реалізації політики санкцій. *Spolecznosc międzynarodowa w obliczu przemian: ujęcie wieloaspektowe*. 2020. № 62. С. 62–86.
22. Senger, H. Stratagems as a Means of Achieving Justice and Spreading Truth. *Laws*. 2023. № 12.3. P. 1–13.
23. Staiano, M. F. Chinese Law and Its International Projection: Building a Community with a Shared Future for Mankind. Springer Nature, 2023. 74 p.
24. Turner, K. Rule of law ideals in early China. *Columbia Journal of Asian Law*. 1992. № 6(1).
25. Wang, Tiewa. International law in China: historical and contemporary perspectives. *The Chinese Yearbook of International Law*. 1991. № 1.
26. Zhaojie, Li. Traditional Chinese World Order. *The Chinese Journal of International Law*. 2002. №1. P. 20–58.
27. 将小红, 开放的中国与国际法. 社会科学文献出版社, 1995. 415页.
28. 什么是人类命运共同体? 中央纪委监察部网站, 2018. URL: https://www.ccdi.gov.cn/special/zmsjd/zm19da_zm19da/201801/t20180116_161970.html

Danylchenko O. The role of historical and philosophical factors in the formation of the PRC international legal doctrine

Summary. China's international legal doctrine is determined by many non-legal factors, the impact of which must be taken into account for a comprehensive vision of China's approach to international law. A detailed analysis of these factors will enable a better understanding of certain

features on the basis of which the “theory of international law with Chinese characteristics” (中国特色国际法理论) is distinguished. The article is devoted to the study of the influence of historical and philosophical factors on the formation of China's international legal doctrine.

The author examines such important concepts as “country-civilisation”, “strategic thinking”, “historical memory” and describes how they have influenced the global thinking of the Chinese, their special style of foreign policy and international legal practice, and bilateral relations with individual countries. The author emphasises that today, interdisciplinary research on international law and Chinese history is a separate area of scientific activity of Chinese international lawyers.

The author notes that among all the Chinese philosophical schools, Confucianism (儒家) and legalism (法家) determine the modern foreign policy and international law of the PRC. The author examines two categories which are basic to the Chinese concept of law: “li” (礼) and “fa” (法), as well as the concept of “international li”. In China's view, it is now necessary to establish or revise “li” at the international level. The author comes to the conclusion that these categories are used in two ways: first, through the foreign policy initiatives proposed by China, which are intended to bring the idea of the same “li” into international law, as they reflect the traditional moral and ethical values of Confucianism; second, through participation in the formulation of international law through the UN General Assembly with proposals of its concepts (e.g., inclusion of the concept of “community of shared future for mankind” in UN resolutions). The influence of the philosophical factor can also be seen in the fact that China traditionally prefers consultations, mediation and reconciliation to formal methods of dispute resolution.

Based on this analysis, the author concludes that for a comprehensive vision of China's international legal doctrine, first of all, it is necessary to take into account the context of its majestic history and rich philosophical heritage.

Key words: the PRC, international law, international legal doctrine, historical factor, historical memory, philosophical factor, Confucianism, legalism, “li”, “fa”, “international li”.